

УДК 37.01/.09

DOI <https://doi.org/10.32782/humanitas/2024.2.18>

Олена КАРПЕНКО

доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи, факультет психології, соціальної роботи та спеціальної освіти Київського університету імені Бориса Грінченка, бульв. І. Шамо, 18/2, м. Київ, Україна, 02154

ORCID: 0000-0002-6715-2899

Scopus-Author ID: 57287160700

Бібліографічний опис статті: Карпенко, О. (2024). Моделювання самостійної роботи як складової фахової активності студентів у процесі формування професійних компетентностей. *Ввічливість. Humanitas*, 2, 126–131, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2024.2.18>

МОДЕЛЮВАННЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ ЯК СКЛАДОВОЇ ФАХОВОЇ АКТИВНОСТІ У ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ

У статті розглядається зміст педагогічного моніторингу електронного навчання студентів в середовищі закладів вищої освіти. Виявлено сучасний рівень електронного навчання в закладі вищої освіти. Проаналізовано та обґрунтовано особливі форми і методи роботи із студентами – майбутніми фахівцями соціальної сфери. Наведено перелік необхідних умов для формування у претендентів вищої освіти системи теоретичних знань, практичних умінь і навичок, необхідних для ефективної реалізації себе як соціального працівника професіонала та поетапне формування фахової активності; розвиток і формування теоретичних знань, які сприятимуть становленню студента як активної соціальної одиниці.

Метою статті є виявлення проблем професійної підготовки та вивчення особливих вимог до розробки та впровадження електронних навчальних курсів у процесі професійної підготовки фахівців соціальної сфери, здатних вирішувати соціальні проблеми. Значна увага приділена проблемам педагогічної взаємодії викладача і студента, на основі проведеного аналізу виокремлено сильні сторони електронного навчання, з'ясовано доцільність його застосування.

Основними завданнями визначено наступне: виявити та узагальнити складові фахової активності як однієї із складних форм перетворення внутрішнього світу, яке відбувається у процесі саморуку людини своїм життєвим шляхом, на якому особистість пізнає себе, будує себе, осмислює суть свого функціонування; дослідити особливості фахової фахової активності щодо спрямованості для розвитку особистості на самопобудову, професійну самовизначеність для успішного зростання професіоналів соціальної сфери.

Запропоновані технології електронного навчання можуть бути використані в університетах, на факультетах і відділеннях, де готуються майбутні фахівці соціальної сфер, а також на курсах підвищення кваліфікації з метою посилення готовності до взаємодії з клієнтами на основі оволодіння комплексом знань та умінь, спрямованих на трансформування інформаційно-рефлексивних, професійно-практичних та професійно-розвивальних технологій в реальних умовах середовища закладу вищої освіти.

За результатами узагальненого аналізу зроблено висновки, що ефективність і доцільність електронного навчання враховує не лише загальні принципи навчання, але й специфіку конкретної галузі чи предмету. Ці технології дозволяють студентам самостійно організувати свій навчальний процес, оволодівати фаховими компетентностями, розвивати навички фахової активності та вдосконалювати свої знання. Висновки підтвердили обґрунтування необхідних педагогічних умов підвищення фахової активності студентів в середовищі закладів вищої освіти в умовах глобалізації.

Ключові слова: моніторинг; педагогічний моніторинг; електронне навчання; електронні навчальні курси; активність; фахова активність; студент; заклад вищої освіти; соціальна робота; професійна підготовка; майбутній фахівець соціальної сфери.

Olena KARPENKO

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Professor of the Department of Social Pedagogy and Social Work, Faculty of Psychology, Social Work and Special Education, Borys Grinchenko Kyiv University, 18/2 I. Shamo Boulevard, Kyiv, Ukraine, 02154

ORCID: 0000-0002-6715-2899

Scopus-Author ID: 57287160700

To cite this article: Karpenko, O. (2024). Modeliuvannia samostiinoi roboty studentiv u protsesi formuvannia fakhovykh kompetentnosti [Modeling the independent work of students in

the process of forming the professional competences]. *Vvichlyvist. Humanitas*, 2, 126–131, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2024.2.18>

MODELING THE INDEPENDENT WORK OF STUDENTS IN THE PROCESS OF FORMING THE PROFESSIONAL COMPETENCES

The article considers the content of pedagogical monitoring of students' electronic learning in the environment of higher education institutions. The modern level of e-learning in the institution of higher education has been revealed. Special forms and methods of working with students – future specialists in the social sphere have been analyzed and substantiated. The list of necessary conditions for the formation of the system of theoretical knowledge, practical abilities and skills necessary for the effective realization of oneself as a professional social worker and the step-by-step formation of professional activity is given in the applicants of higher education; development and formation of theoretical knowledge that will contribute to the formation of the student as an active social unit.

The purpose of the article is to identify the problems of professional training and to study the special requirements for the development and implementation of electronic training courses in the process of professional training of specialists in the social sphere capable of solving social problems. Considerable attention is paid to the problems of pedagogical interaction between the teacher and the student, on the basis of the analysis, the strengths of e-learning are highlighted, and the expediency of its application is clarified.

The main tasks are defined as follows: to identify and generalize the components of professional self-development as one of the complex forms of transformation of the inner world, which occurs in the process of self-movement of a person along his life path, on which a person knows himself, builds himself, understands the essence of his functioning; to investigate the peculiarities of professional pre-higher education as a focus for personal development on self-building, professional self-determination for the successful growth of professionals in the social sphere.

The proposed e-learning technologies can be used in universities, faculties and departments where future specialists in social spheres are trained, as well as in advanced training courses with the aim of increasing readiness to interact with clients based on mastering a set of knowledge and skills aimed at transforming informational and reflective, professional-practical and professional-development technologies in the real conditions of the environment of the higher education institution.

Based on the results of the generalized analysis, it was concluded that the effectiveness and expediency of e-learning takes into account not only the general principles of learning, but also the specifics of a specific field or subject. These technologies allow students to independently organize their educational process, master professional competences, develop the skills of professional activity and improve their knowledge. The conclusions confirmed the justification of the necessary pedagogical conditions for increasing the professional activity of students in the environment of higher education institutions in the conditions of globalization.

Key words: monitoring; pedagogical monitoring; e-learning; electronic training courses; activity; professional activity; student; institution of higher education; social work; professional training; future specialist in the social sphere.

Актуальність проблеми. Система модульного навчання потребує від закладу вищої освіти звернути увагу на метод моделювання освітніх процесів, зокрема таких, як самостійна робота студентів. Слід зазначити, що єдиної думки щодо даного поняття досі не існує. Це пов'язане, у першу чергу, з тим, що саме поняття багатоаспектне і використовується в будь-якій галузі людської діяльності.

Аналіз досліджень і публікацій. Вивчення системи модульного навчання є предметом дослідження ряду вітчизняних науковців. Так, на думку В.Краєвського, моделі притаманні певні ознаки, які є водночас і її характеристикою. До них, насамперед, потрібно віднести

- імітація об'єкта, який вивчається, чи процесу в моделі;
- здатність до заміщення об'єкта чи процесу, що пізнаються;

- здатність давати нову інформацію (нове знання про об'єкт);

- наявність точних умов і правил побудови моделі і переходу і переходу від інформації про модель до інформації про об'єкт;

- наочність [1].

У педагогіці моделі організації педагогічного процесу представлені у працях М. Кларіна [2], який зазначав, що даний метод дозволяє висвітлювати освітній процес загалом, в цілому, враховувати логіко-змістовий аспект навчання. Отже, модель як особлива форма може бути прийнятою з точки зору її представлення на всіх рівнях педагогічного пізнання, а не лише у зв'язку з методом моделювання.

Метою дослідження є виявлення проблем професійної підготовки та вивчення особливих вимог до розробки та впровадження електронних навчальних курсів у процесі професійної підготовки студентів та формування фахових

компетентностей, здатних вирішувати соціальні проблеми. Значна увага приділена проблемам педагогічної взаємодії викладача і студента, на основі проведеного аналізу виокремлено сильні сторони електронного навчання, з'ясовано доцільність його застосування.

Основними завданнями визначено наступне: виявити та узагальнити складові професійного саморозвитку як одну із складних форм перетворення внутрішнього світу, яке відбувається у процесі саморуку людини своїм життєвим шляхом, на якому особистість пізнає себе, буде себе, осмислює суть свого функціонування; дослідити особливості фахової передвищої освіти як спрямованості для розвитку особистості на самопобудову, професійну самовизначеність для успішного зростання професіоналів соціальної сфери.

Основний матеріал дослідження. Моделювання в нашому дослідженні служить для виявлення закономірностей в організації самостійної роботи студентів, є способом аналізу наявних проблем у даній сфері, а також визначенню напрямів для подальшого вивчення цієї проблеми.

У процесі конструювання моделі феномена, який вивчається, ми виходили із того, що організація самостійної роботи студентів університету має відображати:

- вимоги, які ставляться суспільством до якості підготовки випускників;
- основні ідеї досліджень з проблеми формування конкретних умінь;
- основні показники рівнів сформованості відповідних умінь, пов'язаних з організацією самостійної роботи студентів.

Слід зазначити, що здібності й індивідуальні особливості студента ми розглядаємо як основу формування умінь творчої самостійності, навичок пошукової і практичної діяльності, що забезпечують можливість виконання певних дій у певних умовах самостійно.

Тому домінантою в організації самостійної роботи студентів ми визначили ділові ігри. Безперечно, самостійна робота є одним із засобів долучення студентів до професії, розвитку в них професійно-особистісних якостей. Ми враховуємо, що якість організації даного виду діяльності залежить від низки складових. При цьому ми вважали за доцільне приділяти особливу увагу таким складовим, які дозволяють

сприймати процес організації самостійної роботи студентів університету як єдине ціле: науково-пошукова діяльність; професійно-спрямовані види практик; теоретичні знання психолого-педагогічних дисциплін; контроль за самостійною роботою студентів; стимулювання діяльності; особистість педагога; особистісні якості студентів; організаційне та методичне забезпечення процесу навчання.

Зазначені компоненти виокремлені на основі теоретичного аналізу наукових джерел [1; 3; 4; 5] та результатів анкетування з окресленої проблеми. Перераховані компоненти простежувалися в дії протягом 1-3 курсів навчання в університеті. Це дозволило більш точно скорегувати систему показників, що характеризують процес організації самостійної роботи. Водночас це дозволило створити описову модель організації самостійної роботи студентів.

Так, першим компонентом, виокремленим нами в організації самостійної роботи студентів, є організація самого процесу навчання в контексті означеної проблеми. Даний компонент обумовлюється розумінням мети як системотвірної ланки становлення студента, в результаті чого в нього з'являється інтерес до самостійної роботи, усвідомлення її ролі у професійному самовизначенні і розкритті нових можливостей свого «Я».

На нашу думку, з метою розвитку у студентів творчого підходу до вирішення професійних проблем в навчальному процесі доцільне використання навчальних ділових ігор як ефективного методу активного навчання. До речі, застосування ділових ігор є не лише ефективним і в практичній роботі майбутніх соціальних педагогів і соціальних працівників, тому було запропоноване навчання з метою формування навичок для їх реалізації у практичній роботі.

Це підтверджують і дані, отримані нами у ході дослідження і в результаті використання ділових ігор. При цьому аналіз результатів застосування ділової гри показав, що критерії організації процесу навчання практично однакові з погляду їх значущості на всіх курсах, але на третьому курсі для студентів більшого значення має мотивація самостійної роботи, ніж навіть на другому, але значення постійної взаємодії з педагогом, навпаки, знижується.

А, скажімо, другий компонент пов'язаний з ознайомленням студентів з методичним забез-

печенням організації самостійної роботи: способами і прийомами організації даного виду діяльності, показом їх використання в межах певних курсів або спецкурсів. У даному випадку студенти отримують орієнтацію щодо застосування тих чи інших прийомів у роботі та структури конкретних методів. Зокрема це стосується: широкого репертуару педагогічної взаємодії, що активізує діяльність студентів; способу подачі проблемної ситуації, яка пропонується для вирішення; пропозиції низки питань для самостійної роботи з метою стимуляції пошукової активності; ускладнення соціально-психологічних завдань; творчих завдань студентів тощо.

Одним із важливих компонентів серед інших, що впливають на організацію самостійної роботи студентів є організація різних видів практик, в сукупності які сприяють: відпрацюванню навичок системного мислення, набутого в процесі оволодіння теоретичними курсами; посиленню мотивації практичної реалізації теоретичних знань, отриманих під час навчання, наявність баз для проходження практики, адекватних вимогам майбутньої професії і змістовим модулям навчання; створення умов для продуктивної соціальної роботи та здійснення самостійної дослідницької діяльності.

Звичайно, що названі вище компоненти і навіть аналіз деяких із них дозволяє висловити думку, що вони не є ідеальними, але сьогодні це є реальні умови для організації якісної самостійної роботи студентів.

Водночас не можна не звернути увагу і на той факт, що з переходом на навчання студентів за модульною системою, істотну роль у цьому процесі відіграють організатори даного виду діяльності – педагоги. Адже формування умінь у студентів працювати самостійно за умови мінімальної кількості годин для лекційних і практичних занять є системним, динамічним, активним процесом, характер якого визначається також і відповідним стилем управління.

До речі, слід сказати, що під час вивчення даної проблеми була отримана інформація, яка дозволила визначити, якою саме бачить студенти особистість педагога. Відповідні якості, названі ними, представлено за рейтингом;

– умінь створювати психологічні комфортні умови, в яких у студентів розвиваються

і реалізуються нові ідеї, соціальні проекти тощо;

– умінь зацікавити студентів пошуковою діяльністю;

– гнучкість і оперативність мислення;

– загальна ерудованість;

– умінь доносити широку інформацію про галузь соціальної педагогіки;

– доступність у спілкуванні та взаємодії з педагогом;

– особистісна привабливість, тактовність, увага тощо.

Слід сказати, що серед якостей, окреслених студентами, особливо важливими, на нашу думку, є готовність педагога сприймати нові, нестандартні ідеї, гнучкість і оперативність мислення. Можна, звичайно, з деякими твердженнями не погоджуватись, але просто проігнорувати їх неможливо. При цьому варто зазначити, що вимоги студентів до професійно-особистісних якостей педагога в основному на різних курсах співпадають.

Хотілося б зупинитися ще на одному із необхідних компонентів, які забезпечують успішну організацію самостійної роботи студентів при кредитно-модульному навчанні, – це стимулювання їх до здійснення самостійної роботи. Складовими даної роботи можна назвати: допомогти студентам усвідомити важливість індивідуального розвитку, самовдосконалення; створювати умови для публічних виступів студентів, їх участі у дискусіях; можливість публікацій кращих робіт у фахових виданнях; можливість отримання іменних стипендій; надання рекомендацій для вступу в аспірантуру; отримання рекомендацій для роботи в навчальному закладі; рекомендація в магістратуру за рахунок державного бюджету.

Безперечно, досить переконливим моментом є визначення найбільш значущих стимулів самостійної роботи студентів. До них, зокрема, можна віднести: участь в олімпіадах, у творчих конкурсах студентських робіт, перемога в яких дозволяє отримати цільове направлення в аспірантуру, магістратуру, отримати підвищену стипендію тощо.

Як з'ясувалося, процес організації самостійної роботи студентів при введенні кредитно-модульної системи навчання має складний суперечливий і напружений характер. Звичайно, сама по собі самостійна робота не

вичерпує всього обсягу оволодіння професією, оскільки формування майбутнього соціального педагога і соціального працівника визначається комплексним впливом, всіма значущими складовими, що діють в період його професійної підготовки.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Описана (хоча й частково) модель організації самостійної роботи студентів не може бути повною, якщо не привернути увагу ще до одного аспекту в її організації – це створення комплексу програм, які вміщують зміст навчання, творчі завдання, самостійну та індивідуальну роботу, форми контролю та рекомендований список літератури, що є обов'язковим інструктивним матеріалом, на який він орієнтується під час організації як навчального процесу в цілому, так і самостійної роботи, зокрема.

Моделювання майбутньої професійної діяльності передбачає формування самостійності у вирішенні проблем клієнтів, проблемних ситуацій та активне вирішення навчальних завдань. У межах дослідження проблеми оптимальної організації самостійної роботи студен-

тів було запропоноване наше бачення даного процесу, ідею якого ми втілили при розробці програм навчання за кредитно-модульною системою і під час апробації технологій навчання студентів, за умови, що самостійна робота стала рівнозначним компонентом у кожному модулі (див. табл.).

Що стосується включення навчальних ділових ігор у процес підготовки студентів до самостійної діяльності, то воно відповідає сучасним вимогам щодо введення нових технологій у загальний процес навчання і в організацію самостійної роботи студентів. Введення їх дає змогу здійснювати практичний вплив на організацію самостійної роботи майбутнього фахівця соціальної сфери.

На нашу думку, дана проблема потребує ще окремого дослідження, оскільки запровадження сьогодні кредитно-модульної системи у вищій школі стимулює педагогів до пошуків нових форм роботи і нових форм контролю та самоконтролю студентів за розвитком і сформованістю їх професійних та особистісних якостей.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Актуальні питання соціальної роботи: навч. посіб. / О. Денисюк та ін.; ред.: О. Епель, Т. Лях, І. Силантьєва. Ужгород: РІК-У, 2023. 420 с. URL: https://www.researchgate.net/publication/374582040_Aktualni_pitanna_socialnoi_roboti/related#fullTextFileContent.
2. Лях Т. Л. Зміст і напрями соціально-педагогічної роботи студентських волонтерських груп вищих навчальних закладів. *Наукові праці Донецького національного технічного університету*. 2009. 3(145). С. 274–279. URL: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/1214/1/T_LYAKH_ZINSPRSGVNZ_KSP%26KO_IPSP.pdf.
3. Карпенко О.Г. Методи соціальної роботи як складова успішної професійної діяльності соціального працівника. *Ввічливість. Humanitas*. 4. С.18–24. 2023. doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2023.4.3>.
4. Карпенко О. Г. Організація проблемно-модульного навчання майбутніх соціальних працівників в умовах вищого навчального закладу. / In *Innovative processes in education*. 2017. С. 59–74. URL : http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/8914/1/%D0%9Eleksiuik_SR4.pdf#page=59.
5. Карпенко О. Г. Формування професійної компетентності соціального працівника як однієї із умов успішної практичної діяльності. *Науковий часопис НПУ імені М.П.Драгоманова. Серія II. Соціологія. Соціальна робота. Соціальна педагогіка. Управління*. 2007. № 6. С. 32–39. URL: <https://enpui.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/3946/Karpenko.pdf?sequence=1>.
6. Liakh T., Spirina T., Dulia A., Horchynskyi R. Analysis of the Needs of Social Workers Regarding Their Utilization of ICT in the System of Provision of Social Services (Kyiv City, Ukraine). *International Journal of Research in E-learning*. 2022. 8(2), P. 1–21. URL : https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/44461/1/ICT_Liakh_Spirina_Dilyia_Horchinskii_FFSRSO.pdf.
7. Karpenko O. G. The formation of professionalism in future social workers in the conditions of higher school. 2016. URL : <https://enpui.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/12228/Karpenko%20OG,%202016,%20Austria.pdf?sequence=1>.
8. Семигіна Т., Брижовата О. Міжнародне визначення соціальної роботи. *Соціальна політика і соціальна робота*. 2020. № 3, 4. С.144–145.
9. Соціальна робота: реалії та виклики часу: навч.-метод. посіб. / [уклад. С. О. Омельченко та ін.]; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, НПУ ім. М.П.Драгоманова, ДВНЗ «Донбас. держ. пед. унт». 2021. 229 с.

10. Соціальна робота в Україні: навч. посіб. / І. Д. Зверева, О. В., Безпалько, С. Я. Харченко та ін.; За заг. ред.: І. Д. Зверєвої, Г. М., Лактіонової. – Київ: Центр навчальної літератури. 2004. URL: https://bahmat.at.ua/zvereva_socialna_robota.pdf.

REFERENCES:

1. Denysiuk, O., Dulia, A., Vainola, R., Epel, O., Zhukov, V., Karpenko, O., Klishevych, N., Kotelevets, A., Lekholetova, M., Liutyi, V., Liakh, T., Ostrolutska, L., Petrochko, Zh., Sapiha, S., Sylantieva, I., Spirina, T., Sulitskyi, V., Faidiuk, O., & Shved, O. (2023). Aktualni pytannia sotsialnoi roboty (O. Epel, T. Liakh & I. Sylantieva, Red.). Retrieved from: <https://www.researchgate.net/publication/374582040> [in Ukrainian].
2. Liakh, T. (2009). Zmist i napriamy sotsialno-pedahohichnoi roboty studentskykh volonterskykh hrup vyshchyykh navchalnykh zakladiv [Content and directions of socio-pedagogical work of student volunteer groups of higher educational institutions]. *Naukovi pratsi Donetskoho natsionalnoho tekhnichnoho universytetu*, 3(145), 274–279. Retrieved from: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/1214/1/T_LYAKH_ZINSPRSVGVNZ_KSP%26KO_IPSP.pdf.
3. Karpenko, O. (2023). Metody sotsialnoi roboty yak skladova uspishnoi profesiinoi diialnosti sotsialnoho pratsivnyka [Methods of social work as a component of the successful professional activity of a social worker]. *Vvichlyvist. Humanitas*, 4, 18–24, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2023.43> [in Ukrainian].
4. Karpenko, O. (2017). Orhanizatsiia problemno-modulnoho navchannia maibutnikh sotsialnykh pratsivnykiv v umovakh vyshchoho navchalnoho zakladu. In *Innovative processes in education* (pp. 59-74). Retrieved from : http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/8914/1/%D0%9Eleksiuk_SR4.pdf#page=59 [in Ukrainian].
5. Karpenko, O. (2007) Formuvannia profesiinoi kompetentnosti sotsialnoho pratsivnyka yak odniiei iz umov uspishnoi praktychnoi diialnosti. [Formation of professional competence of a social worker as one of the conditions for successful practical activity]. *Naukovyi chasopys NPU imeni M.P.Drahomanova. Serii II. Sotsiologhiia. Sotsialna robota. Sotsialna pedahohika. Upravlinnia*. № 6. 32–39. Retrieved from : <https://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/3946/Karpenko.pdf?sequence=1> [in Ukrainian].
6. Liakh, T., Spirina, T., Dulia, A., & Horchynskyi, R. (2022). Analysis of the Needs of Social Workers Regarding Their Utilization of ICT in the System of Provision of Social Services (Kyiv City, Ukraine). *International Journal of Research in E-learning*, 8(2), 1–21. Retrieved from : https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/44461/1/ICT_Liakh_Spirina_Dilyia_Horchinskii_FFSSRSO.pdf [in Ukrainian].
7. Karpenko, O. (2016). *The formation of professionalism in future social workers in the conditions of higher school*. Retrieved from: <https://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/12228/Karpenko%20OG,%202016,%20Austria.pdf?sequence=1> [in Ukrainian].
8. Semyhina, T., & Bryzhovata, O. (2002). Mizhnarodne vyznachennia sotsialnoi roboty [International definition of social work]. *Sotsialna polityka i sotsialna robota*. 3, 4. 144–145 [in Ukrainian].
9. Sotsialna robota: realii ta vyklyky chasu: navch.-metod. posib. (2021). / [uklad. S. O. Omelchenko ta in.]; Kyiv. nats. un-t im. Tarasa Shevchenka, NPU im. M.P.Drahomanova, DVNZ «Donbas. derzh. ped. unt». Sloviansk: Vyd-vo B. I. Matorina. [in Ukrainian].
10. Sotsialna robota v Ukraini: Navch. posib. (2004). [Social work in Ukraine] / I. D. Zvereva, O. V., Bezpalko, S Ya . Kharchenko ta in.; Za zah. red.: I. D. Zvierievoi, H. M., Laktionovoi. Kyiv: Tsentr navchalnoi literatury. Retrieved from https://bahmat.at.ua/zvereva_socialna_robota.pdf [in Ukrainian].